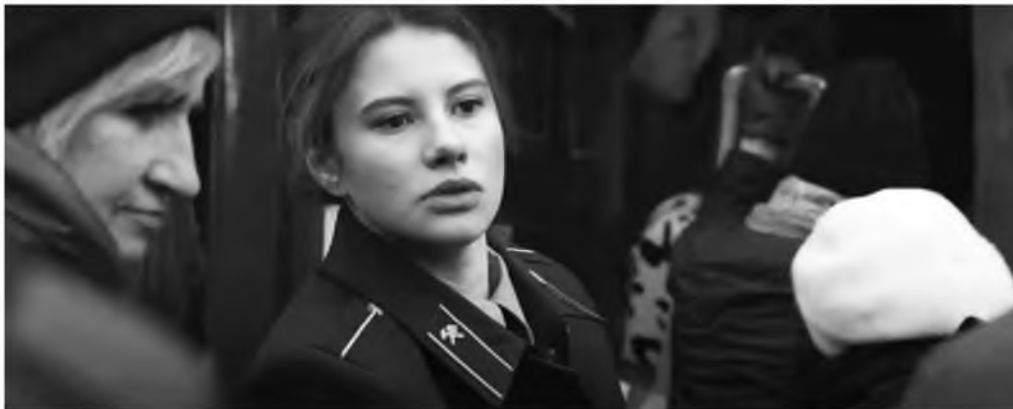


Синдром нестачі

Олександр Саква



Анастасія Іванюк у телефільмі «Потяг». Режисер Володимир Яношук. 2024.

Щоб не вмерти від правди, в нас існує мистецтво.

Ніч

Давній жарг. В магазині дві черги за новорічними прикрасами. Перша – нескінченна, в іншій – єдиний покупець. Він запитує продавчиню: «А чим ваші іграшки відрізняються від тих, за якими не достойшся?» – «Нічим, – каже та, – однак від моїх – жодної радості». Цей присуд, власне, й описує емоційний залишок від кінострічок, що нам належить розглянути. В чому ж тоді сенс аналізу? В проясненні пасток, в які втрапили автори фільмів, а з ними й глядачі, що прагли вартісної кінореальності.

Із Савла в Павла

Всі обрані для оцінки твори – «Евакуація», «Потяг» і «Хазяїн 2. На своїй землі» – про початок війни та події, з ним тісно пов'язані. Перші два – мінісеріали, «Хазяїн 2» – сиквел, якому мінісеріал передував. Останній – адаптація однойменної п'єси Карпенка-Карого, його воєнне продовження – витвір сценаристів Тараса Антиповича, Валентини Руденко й Тараса Ткаченка, режисерів Зази Буадзе й того ж таки Тараса Ткаченка. (В попередній чотирисерійці Ткаченко був єдиним співавтором класика й постановником версії). З «Хазяїна 2» й почнемо.

Довоєнний Терентій Пузир – як кіноданість – хапуга, шахрай, маніпулятор і жлоб, і ніякі акторські олюднення Богдана Бенюка (пестоці з ягням) суть персонажа змінити не в змозі. І хоча від в'язниці у фіналі мінісеріалу Терентія рятує (?) інфаркт, його моральне воскресіння, всупереч припущенню дружини: «Так наче біда тебе очистила!» – виглядає сумнівним. Таким Пузир, хазяїн агрофірми й долларовий мільйонер, постає на екрані і в переддень вторгнення росії в Україну. Його перша програмна заява дочці і зятю: «Я за себе сам буду воювати», – відновлює його «зерно» в усій повноті одноосібника.

Сюжетом же творці стрічки обрали біблійну колізію повернення Савла в Павла. Та з'ясувалося, що коли в процес насвітлення не залучений Всевишній, шансів на успіх

в них – як у Ф'юрі проти Усика. Про що авторів фільму прямо в кадрі попереджає зять магната: «Терентій Пузир в усій красі – класичний, реліктовий: динозаври не міняються». Бо образ головного героя в «Хазяїні 2» – насправду не з комедії Карпенка-Карого, а з драми Марка Кропивницького «Глитай, або ж павук», настільки Йосип Бичок є втіленням людського типу кіно-Пузиря. А жанрові гойдалки між комедією і воєнною драмою призводять до того, що екранна реальність то зісковзує у «Весілля в Малинівці», то клонує «Партизан в степах України» Олександра Корнійчука. На загал – адаптація в кубі!

Вся фабула фільму в'ється навколо грошей. Агрофірму Пузиря і село біля неї захоплюють «орки» на чолі з майором Басовим, що вимагає від Терентія здати сховані «бабки». А йдеться мінімум про мільйон доларів. «Визволитель» діє чітко: Пузиря – «на підвал», жителів – у «холодну». Тим часом Терентій стрімко еволюціонує: від віри в те, що хлібодар жоден зайда-окупант не троне, – до усвідомлення: «Людське життя. Лише воно цінше – людське життя». Тож він іде на удавану співпрацю з москолотами, свій мільйон приносить Басову, аби викупити односельців, натякаючи рашисту, що решту віддасть тільки після викопання його умови – всіх на свободу! Йому це вдається, а коли територію агрофірми заповнюють війська орди, викликає вогонь по ній і сприяє знищенню ворожого угруповання. Артвотонь, звісно, спалює й фірму Терентія Пузиря. А там і наші в село підійшли. Коли ж односелець втішає Терентія щодо недавнього ставлення села до нього: «Ми ж не знали, що ти насправді робиш, а тепер всі розкажуть, як воно було!», – Пузир далекоглядно промовляє: «Вони розкажуть – я їх знаю!» І чомусь в його тоні певності на реабілітацію ні па цент.

Ковчег «Київ – Чернівці»

«Потяг» (режисер Володимир Яношук, телеканал «Дім», 4 серії) – мелодрама про «багатокутник кохання», хоча дія в ньому розгортається в поїзді, що виїхав зі столичного вокзалу 24 лютого 2022 року, аби врятувати пасажирів від

загрози, навислої над містом у першу ніч рашистської навали. Скажу як є: начальник потягу позмінно жив з двома підлеглими провідниками – Поліною й Тамілою, та, зрештою, визначився й зробив пропозицію Поліні. А тут – війна. Поліна ж до Ігоря байдужа, їй гарантоване місце в газовій компанії в москві, тож вона повертається до Києва востаннє на цій роботі. Звільнитись, однак, не встигає, бо є наказ вирушати за евакуаційним маршрутом. До того ж, до її вагона втрапляє колишній коханець Женя, і виявляється, що почуття між ними не згасло. Інтриги додає й те, що Поліна три серії з чотирьох переконує себе й глядачів, що вона вагітна від Ігоря. Дівчині не позаздриш, хоча їй не до сердечних переживань: вагон набитий пасажирками в три поверхи – ковчег, та й годі!

Про «ноїв ковчег» – не моя вигадка, так атестує «206-й» машиніст локомотива. Та й автори стрічки в певний момент відчули вичерпаність її життєво-побутового плану й беруться змістити кінооповідь в узагальнюючий, екзистенційно-біблійний вимір. Потягом проходить команда всім пасажиркам сісти й не рухатись, мовляв, належить обережно пройти небезпечну ділянку (засторога ж – немов потягу треба проїхати мостом, що безопорно висить у повітрі). Зате долі утворюється тиснява й повна близькість між подорожніми. Миттю з'являється і втішник з апостольською зовнішністю, що рече: «Треба любити! Якби люди любили, то й війни б не було. Всі біди – від нестачі любові». Далі, мабуть, іде профайл скаженого пугіна: «Ось не любила мати сина, то він і виріс жорстоким і злим на весь світ. Себе не любить, навіть дітей своїх не любить, бо не вміє. А як не вміє, то і вбиває все живе навколо себе. Не бійтесь любити!» Сказавши Надольну проповідь, старий вмирає, його відносять у тамбур. Поліна ж заспокоює пасажирів: «Боятися треба живих!»

Тим часом небезпечну ділянку минають, потяг набирає хід, і мати звиряється доньці: «Дякувати нашим машиністам і тому, хто ними керував», – на що дочка уточнює: «Освіта і практика ними керували». На цьому вияві вдячності «Укрзалізниця» (звісно, заслуженій) закінчується друга серія.

Третя ж починається вже зі звинувачень на адресу «УЗ» – «Немає води, як це може бути? «Укрзалізниця» – як завжди! Про людей ніхто не думає. Бардак! Тільки про себе дбають!» Сентенцій фільму загалом не позичати. Приміром, на одній зі станцій волонтери передають у потяг воду, продукти, смаколики. Пасажири їдять і обмінюються судженнями: «Взялись нізвідки, врятували(?) абсолютно невідомих людей. Красиво!» А тут і пояснення: «Так це тому, що українці – нема ж такого: «Моя хата скраю!» – є: «Моя хата всюди!» Правду ж кажу? Та ми цих росіян за тиждень виженемо з України к едреній фені!» Як легко автори стрічки все вирішують! Хіба тих, чия хата скраю, в нас точно немає? Хочу в Україну!

Та, зрештою, багатостраждальний потяг прибуває в Чернівці. Перейми жінки з локомотива виявилися не хибними – її забирає «швидка». Злодій, що вкрав у працівниці музею скіфське золото, власноруч здається поліції – сумління зайло. Женя прощає суперника Ігорю, що той підкинув йому вкрадений гаманець. Мама Поліни знаходить



Леся Самаєва, Костянтин Темляк у телефільмі «Евакуація». Режисер Денис Тарасов. 2024.

свою долю з пораненим бійцем Василем, що їде на операцію в Чехію. Уявна вагітність Поліни зникає, вона наймається провідницею на маршрут до ще більш небезпечного Миколаєва, волонтеру Жені з нею по дорозі – наші молодята зустрічаються в сьомому вагоні. Повний «хепі-енд» – як і мріяла одна з пасажирок «206-го»!

Лайт-амок по-польськи

«Евакуація» (режисер Денис Тарасов, оператор Євген Кирей) стартує стрімко. В учителя інформатики з Варшави – день народження, кохана Агнешка дарує йому фотоапарат, про який аматор мріяв до нестями. Та дзвінок з України перевертає все життя Маріуса: його перша любов Валерія благує врятувати її та їхню 9-річну доньку Марійку, про яку він не знав, і вивести обох з Маріуполя. Світлину доньки він отримує телефоном.

Агнешці правду він не каже, а заявляє, що негайно мусить їхати до Києва, бо хоче зробити правдиві фото про війну, аби довести, що вартий більшого.

А далі – нескінченна низка пригод, одна неймовірніша за іншу. В Запоріжжі він стикається з коригувальником вогню, російським диверсантом Магою, що випадково потрапляє до Марека в кадр. Наша група затримання «лопухається» в спосіб, недосяжний тямі, і Мага тікає, після чого фотограф стає його ціллю.

Єдиний, хто може доправити поляка до місця призначення, – відчайдух Вадим-«Сталкер». Та він відмовляється їхати, бо «стомився вивозити мертвих». Тоді Марек краде джип Вадима й зривається в путь. Його затримують на блокпосту ЗСУ, та з-під коври (?) вилазить заспаний Сталкер, і вони разом мчать через лінію фронту, доки не втикаються в блок-пост русні, що має на Марека орієнтування Маги. Вадим зривається, обзиває командира москалів останніми словами, йому прострілюють груди, та хлопці вночі тікають, бо їхній сарай виявляється відчиненим(?), вартові сплять, і хоч Марек будить старшого з окупантів, а Сталкер ламає ногу, вони рятується від погоні, а місцева бабуса ховає Марека в скрині, яку тримає порожньою для таких випадків.

До потрібного айтішникові села 40 кілометрів, і то – лісом, через нові блок-пости й мінні поля, та дарма, рішу-



Тетяна Злова у телефільмі «Евакуація».

чий хлопець ні на що не зважає. Тож далі – весь набір фронтових ситуацій, як у «Потязі» щодо залізничі: над поляком кружляє дрон, він таки наступає на міну, від якої його звільняє турботлива жінка й віддає велосипед – Марек знову в дорозі. Недовго, бо знову втрапляє до рук загарбників, і його кидають у льох до колишнього атовця Миколи, якого ворогам здали сепаратисти. Мага готує розстріл обох, та Марек пропонує бандиту викуп. Поляка оцінюють у 500 тисяч доларів.

Марек телефонує коханій і просить зібрати необхідну суму. Агнешці Мага дає тиждень. Вона продає машину, квартиру, бере кредити (під що?), а батьки школярів, де вони з Мареким вчителюють, збирають кошти. Але в неї – лише 235 тисяч євро. Марек, транслюючи езекуцію, відрубують палець, і дають на збір викупу ще три доби.

Тим часом Мага задумує пропагандистську акцію, для чого полонених привозять на місце телеінсценізації. І, о диво – під самі двері будинку, де живе друг атовця, а вхід до підвалу від цих дверей теж відчинений. Микола лупить Магу в пику, хлопці прожогом кидаються в підвал, і доки русня шукає їх по квартирах, виходять з протилежного боку. Нехай...

Коли ж вони приходять в село, де знайшла притулок Валерія, з'ясовується, що вона загинула від артприльоту, а Марійку забрала тітка. Пригоди тривають, та в наступному селі їх вже чекають посланці Маги. Марек вихоплює автомат в одного карателя й вбиває іншого. Першого – в'яжуть. Чекаючи ночі, Микола вчить Марека, як збирати й розбирати автомат. Нарешті тандем вирушає, й на вході в село стикається з місцевим жителем Аліком, що інформує шукачів: орки Марійку забрали до себе. Силою відбити не вийде, а ось хитрістю – може вигоріти. Алік віддає охоронцям гарнізону дві трьохлітровки перваку. Ті, мабуть, напиваються, бо наші «привиди» знаходять кімнату, де спить Марійка, і викрадають малу, що верещить на все село. Мага волає: «По машинах!» (?) – хоч викрадачі від них у кількох кроках, а донька Марека, до того ж, поранена – її доводиться нести. Алік приводить втікачів до підземного бункеру хімзаводу, де дитині надають медичну допомогу. Водночас командир загону ЗСУ, що криється в промзоні, приймає рішення

штурмувати комендатуру русні. Вартових вирізають і «знімають» снайпери, Марек дістається кімнати, де тримають Аліка, та на хлопця там чекає Мага. Він вбиває Миколу, а Марек випускає в убивцю чергу з автомата. Марійку й поляка доправляють у лікарню Запоріжжя, де Марека чекає Агнешка, що таки збрала вже тепер непотрібний викуп. Вона питає: «Це правда, що в тебе тут донька?» – на що Марек роз'яснює: «Кохана, це в нас – є, у нас!» А вже у Варшаві каже Агнешці, що повертається в Україну. Дівчина, здається, вагається, бо мало що Марек ще від неї приховує?

Висновки

Підсумуємо. Якщо вивести за дужки «Евакуацію», де кількість див перевищує всі межі, інші дві стрічки більш суголосні реальності. (Хоч я чув й такий присуд авторам цих фільмів: «Вони нищать свого ж глядача».) Тому й віддав опису подій «Евакуації» весь обсяг відгуку – щоб ті, хто не бачив стрічку, могли скласти враження про цей фантазм, несумісний з дійсністю війни.

Але й в інших творах найвразливіше місце – сценарні розробки, ситуаційні набори стрічок. Вони – мов родичі: незмінні й давно вивчені. В «Хазяїні 2» – це ворожий воєнкор, що ліпить пропагандистські телеролики про гуманізм «визволителів», обов'язкова комічна пара москалів-придурків зі зброєю, що приймають оцет за оковиту й п'ють, не помічаючи різниці.

В «Потязі», схоже, взагалі задіяли все, що може статися в довгій дорозі – від крадіжок, жіночих пиятик під гаслом: «За нас – красивих, за них – невірних!», до передчасних пологів і смерті – аж до алергічного нападу в підлітка, що не сприймає горіхів у печиві. Що й не дивина: чимось же треба займатися стільки часу в ковчезі на колесах! (До слова – про час. Яким чином на кінець другої доби потяг з Києва «майже виїхав з Вінницької області» – хоч дістається туди, зазвичай, швидше ніж за чотири години, увязити несила. Після цього титр стрічки: «Час та місце деяких воєнних подій змінено в інтересах художньої цінності фільму» викликає сардонічний спазм.)

Прокляття воєнної теми – біблійні силування фільмів. Йдеться про Життя і Смерть, тож шлях від землі до небес здається авторам прямим і коротким. Доводиться нагадувати: в мистецтві все не так. Точніше – в невмілому прагненні до високих рішень. Художній образ не постає внаслідок лінійного додавання його номінальних ознак. Тому рівень переходу з низового до «горнього» тут спантеличує й відвертає – на цьому ми вже зупинялися, фіксує банальність повчань проповідника з «Потягу». Алегорія «ковчегу» там ніяк не складається – вона, даруйте, потребує таланту й одухотворення, тонкого художнього інструментування. Ми живемо грубим життям, та сприймаємо його в градаціях витонченого, тож примітив не проходить.

Що все ж варто пам'ятати назагал? Наш кінематограф зараз переживає важку добу – головню через байдужу не увагу влади. Індустрія животіє, одні й ті ж актори мігрують із фільму в фільм. А оскільки сценарний рівень сьогодні – найслабша ланка екранного цілого, виконавцям зле. Та й за цих умов

Дні українського кіно в Римі

Юлій Швець

здобутки у війсьній драмі є, хоч і нечисленні. В «Хазяїні 2» я б відзначив вагомий образ Басова, створений Олексієм Черватенком. На обмежених площах ролі актор не лише виразно діє у визначених обставинах, але за п'ять-десять секунд під завісу кожного свого епізоду встигає зафіксувати глибинний план ества майора-щура, демонструючи виконавський потенціал, вочевидь, недовикористаний фільмом. Очікувано предметний і точний Віктор Жданов у ролі місцевого «лідера громадської думки» Івана Зозулі.

В «Потязі» – сумірно вдалі роботи в Анастасії Іванюк і Дар'ї Легейди: їм у загалом метушливій стрічці навіть вдається створювати сцени психологічно атмосферної взаємодії. А Костянтин Темляк в «Евакуації» легко й по чергово переходить з прострації й меланхолії, викликаючи шок від зіткнення з «руським міром», до експресії амок-пристрасті, що веде його в пекло подій.

Прикрим явищем всіх трьох стрічок є непевність моральної авторської позиції щодо своїх «героїв». Бо дивно чути від волонтера Жені в «Потязі», що він не буде позиватись до начальника поїзда через осудний вчинок останнього, бо «від його роботи залежать тисячі людей». Та саме тому підлоті на «УЗ» й не місце! Як допустимо подається в «Евакуації» й крадіжка Мареком автівки Сталкера: йому, бачте, джиш надто потрібен(!). В «Хазяїні 2» моральний «контент» Терентія Пузиря виписаний так, що розриває його образ на шмаття – й поза всі зусилля Богдана Бенюка виходить не ємним, а мутним. Та й як викликати емпатію до валютного мільйонера, що скупились на благодійну допомогу дитячому будинку й забороняє використовувати бульдозер своєї агрофірми для риття окопів за селом напередодні вторгнення? Не все гаразд і з жанровою фаховістю, бо екшн «Евакуацію» часом дивитись нестерпно нудно. Кульгають й емоційні стратегії стрічок: на терези терапевтичної підтримки глядача кинуті стільки (особливо в «Потязі»), що жорстка правда війни тоне в суцільній турботі про публіку.

Ну, а про гумор не варто й починати, бо жарт залізничника з «Потязу»: «Не сип пісок у бурсу!» – означає ледь не повсюдний рівень комічного в цих стрічках. З ним може потягатися хіба що репліка Пузиря, що опоясує своє тіло скотчем, під яким кріпиться пачка доларів: «Який прикид? Прикид на мультон – од кутюр із купюр!»

А ще автори гадають, що правду життя їм забезпечить мовний суржик, яким ледь не суціль послуговуються кіногерої. Помилкова стратегія, що радше виявляє рівень володіння словом сценаристів, ніж є засобом увиразнення характеристик населенців буттєвого ковчегу. Мовний план – могутня зброя, та тільки в майстерних руках.

Тисне на психіку й убогість музичного матеріалу стрічок. Приміром, в «Хазяїні 2» дві теми: пісня «Вівці мої, вівці!» – в усіх тональностях і варіаціях, та ще бентежно-спонукальна мелодійка «активної дії». Все. В «Потязі» теж двотемність – тривожного передчуття й елегійного тла. Супровідне музичне вирішення і в «Евакуації». Скрізь – жодних спроб образного насаження звукоряду – гола функціональність. На цьому ґрунті серця глядачів не завоювати. Тож як закликати романіст: «Вище крокви, теслярі!». Ваше ремесло – надихаюче!

Свято українського кіно в Римі, організоване Українським інститутом спільно з Держкіно, вже три роки радує українських римлян. Цього року в малій залі кінотеатру «Casa dell Cinema» на віллі Боргезе не доставало вільних місць. Однак кілька фільмів, що демонструвались у великій залі, не викликали цікавості глядачів, що змусило задуматись над дивними інколи підходами наших кінорежисерів до відображення сучасних українських реалій.

Фільм-відкриття, камерна драма з назвою «Медовий місяць» Жанни Озірної, відрефлексувала особливості сприйняття українським «середнім класом» перших днів російського вторгнення. Головні герої – психотерапевт і скульпторка – стали заручниками замської квартири й безпосередньої близькості до ворогів, які облаштували у дворі багатоповерхівки свої вогневі позиції. Ніби сірі миші, герої перебували в квартирі без води й електрики та ходили на чотирьох «лапах», аби приховати свою присутність у домі, час від часу «звинувачуючи» один одного (драматургічно) нікчемними репліками. Судячи з цього фільму, український міدل-клас і богемна тусовка через пристрасть до розніженого комфорту назавжди втратили навички складного, логічно-системного мислення, реагуючи лише на примітивні гасла та прості образи. Не дивно, що нічого ліпшого, ніж одягнути чорні сукні й під покривом ночі покинути квартиру, прихопивши сусідського котика («спасіння kota» – головна метафора підручників кінодраматургії), ці «розчаровані війною» персонажі придумати не могли.

Кадр з фільму «Ми були рекрутами».

Режисер Любомир Левицький. Україна, 2024.

